

SIPOS LAJOS

AZ ÍRÓ ÉS REGÉNYE.

A HALÁLFIAIRÓL

I.

A *Halálfi*i utóélete különös és társtalan história.¹

A regény megjelenését személyes indulatú bírálatok,² vagy a semminél alig többet mondó megjegyzések³ követték. Kolozsvári Grandpierre Emil tanulmánya a *Halálfi*iaiban végrehajtott „kopernikuszi fordulat”-ról csak 1943-ban került az olvasók elé,⁴ Ungvári Tamás, az életmű, a kor és a könyv kapcsolatait jellemző írása pedig 1959-ben kísérte a regényt.⁵

A műről közreadott legutolsó tanulmány, Pók Lajos munkája, még mindig döntően új szempontokat sorakoztathatott: a mű elemzésében, a történelmi és egyéni körülmények mérlegelésében, az író társadalomkritikai szándékának földerítésében és a regényből kibontakozó világszemlélet megrajzolásában egyaránt új utakon járt.

Ez a tény pedig, úgy tűnik, az átfogó és minden részletre kitérő elemzés előtt szükségessé teszi bizonyos filológiai problémák számbavételét is.

¹ PÓK LAJOS: *Kései szembenézés a Halálfi*iaival. BABITS MIHÁLY *Halálfi*i. Szépirodalmi, 1972. 737.

² SZABÓ DEZSŐ: *Filozopter az irodalomban*. Kritikai Füzetek. Kiadja: BOÓR BÁLINT. 1929. — KASSÁK LAJOS: *Babits: Halálfi*i. Századunk, 1927. 511—517.

³ ALSZEGHY ZSOLT: *Jelentősebb szépirodalmi alkotások*. It, 1927. 218—232. — BOHUNICZKY SZEFI: *Babits Mihály Dundántúlja*. Nyugat, 1927. 871—874. — IGNOTUS: *Jegyzet Babits regényéhez*. Nyugat, 1927. 312—316. stb.

⁴ KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE EMIL: *Küzdelem az epikával*. Magyar Csillag, 1943. 581—590.

⁵ UNGVÁRI TAMÁS: *Utószó*. — BABITS MIHÁLY: *Halálfi*i. Európa — Szépirodalmi, 1959. II. 313—327.

2.

1921-re Babits túl volt pályája, sorsa fordulóján.

A *Nyugtalanság völgye* jelezte: költészete dísztelenebbé, személyesebbé vált, a költő távolodott a pályakezdés szecsesz-sziós-tárgyias lírájától,⁶ a prózai alkotások sokasodása 1918-tól, bizonyította: változás történt a műfajok világában; a *Tímár Virgil fia* és a két részletben: 1919-ben és 1920-ban Szabó Lőrincnek diktált önéletrajz⁷ azt erősítette: a versek elszórt utalásai után gyermekkorához, múltjához, családjá történetéhez fordult.

A múlt iránti érdeklődésben most nem egyszerűen Bergson felfogása hatott.

Babits számára a múlt családjában, személyes sorsokban, a magyar történelmet és az utolsó 80 év eszményeit egyformán jelentette. Jelentette ez nagybátyja Kossuth-pártiságát, apja liberalizmusát, saját jobbító szándékát és polgári radikalizmusát egyaránt. Azokat az eszméket, amelyek (és ezt érezte egész generációja) — valamilyen formában megelőzték, talán okozták, de legalábbis nem akadályozták a háborút, a bukást, a régi államkeret széthullását.

A személyes emlékek és gyermekora így jelentette a magyar történelmet; így kapcsolódott a versekben a filológiai apparátussal 1915-től követhető gyermekkor és szülőföld idézés a *Tímár Virgil fián* és az önéletrajzi vázlaton át — távolról — ahhoz a folyamathoz, amely 1920-ban Lukács Györgyöt,⁸ Jászi Oszkárt,⁹ Károlyi Mihályt¹⁰ és Szekfű Gy-

⁶ RÁBA GYÖRGY: *Babits Mihály. A magyar irodalom története.* Akadémiai, 1965. V. 252.

⁷ BABITS MIHÁLY: *Önéletrajz a gyermek- és ifjúkor éveiből.* Jelenkor, 1973. II. 1007—1018. Közli: GÁL ISTVÁN.

⁸ LUKÁCS GYÖRGY: *Önkritika, A fehérterror társadalmi Hinterlandja* stb. Kötetben: LUKÁCS GYÖRGY: *Történelem és osztályöntudat.* Magvető Bp. 1971.

⁹ JÁSZI OSZKÁR: *Magyar Káldvária, magyar feltámadás. A két forradalom értelme, jelentősége és tanulságai.* Bécs, 1920.

¹⁰ KÁROLYI MIHÁLY: *A magyar válság.* Kötetben: KÁROLYI MIHÁLY: *Válogatott írásai.* Gondolat, 1964.

lát¹¹ egyaránt a múlt elemzésére készítette. „Magyar korok mélyeiből nagyapákon apákon át ideértem” — írta a *Csillagokig* című versben Babits. 1921-ben apákon és nagyapákon át ő is a magyar korokhoz fordult: ekkor kezdte írni nagy regényét, a *Halálfiait* — „egy társadalmi osztály genezisé”-t és „kritikáját”-t, ahogy ő maga mondta.

A *Halálfiain* — témával föltehetőleg 1920 júliusában, egy szekszárdi látogatása során kezdett foglalkozni.¹² Az otthon töltött idő 1915 óta mindig nagyon fontos volt. A „gonosz város” rémítő ezer zaja elől menekülő ember¹³ ebben a környezetben, a költeményekben föltűnő: csendesebb világban érezte igazán otthon magát. Az első, háború alatt írt ilyen versben, a nosztalgikus emléket a *domb alatt heverő város, a fehér fal és piros tető, a kockásan osztott határ*, a Bartinán álló *három kereszt* és a *vén présház* együttesen idézte még.¹⁴ Egy 1917-es költeményben ez az általános kép a gyermekkor szemhatárához igazodott: a világot ebben már csak a *ház, a pince, a fészer, az istálló* és a *régi kert* alkotta; ez a világ azonban így is gazdagabb lett: minden tárgyhoz itt a gyermekkor villanásnyi emléke, története, apró eseménye kapcsolódott.¹⁵ 1919 közepétől a szülőföldet idéző költemények megváltoztak. Az alkotások uralkodó, meghatározó eleme a jelen lett, a *bénult akarát, a tavasz sivár fénye, a rettenet, a fájó haza, beteg nép*, múltat pedig csak az érzelem, a lehetőségek emléke, egy hajdan volt és itt élt diák sorsa, öröme jelentette már.

¹¹ SZEKFI GYULA: *Három nemzedék*. Élet Irodalmi és Nyomda RT kiadása, 1920.

¹² Az első följegyzés egy 1920. július 7-én kelt, BABITS ANGÉLA aláírását őrző, elrontott bizonyítvány hátán olvasható. OSZK Babits Archivum Fond III. 1603. (A hagyaték nem publikált adatait KERESZTURY DEZSŐ szíves engedélyével használtam föl.) — A regény keletkezéséhez még: *Négy szemközt. Babits (!) Mihály a Halálfiairól*. Literatura, 1927. 197–198.

¹³ *Előszó*. Kötetben: *Nyugtalanság völgye*. Táltos, Bp. 1920. 5.

¹⁴ *Szekszárd, 1915 nyarán*. I. m.

¹⁵ *A régi kert*. I. m.

Ezekből a költeményekből — a *Reggelből* és a *Régi friss reggeleimből* — a múlt elérhetetlen messzeségből szólt.

A szülőföld pusztá képe ezekkel a szemléleti váltásokkal vezetett el az 1919 elején megírt *Tímár Virgil fiához*. Babits az élet külsőségeiben itt nem a maga sorsát mondta. Az az élet, amely megjelenik egy regényben, írta az *Indiszkreció* vitában és egy 1932-es cikkben,¹⁶ sosem egyezik meg a valódival. Az író ezt csak nyersanyagnak, építőanyagként használja föl, minden az ő „belső víziójából ivódik át”, s az egyes alakok csupán „komplikált szellemi attitűd”-jét jelentik. Ebben a szellemi attitűdben pedig itt a diákeveket verseiben idéző költő inkább Vágner Pista alakjában van jelen. Hozzá az élet néhány mozzanata, a pszichikai felépítés azonossága, érzelmi életének és gondolkodásának párhuzamai kötik, míg Tímár Virgilhez csak Ágoston, Vergilius és a tanári hivatás szeretetében kapcsolódik.¹⁷

Babits ebben a kisregényben nem a történetre fordította figyelmét. A mű zárt kompozíciója, a lineáris szerkesztés és az cleve különleges rendházi környezet elfödi azt a tényt, hogy bizonyos fokig már itt is a *Halálfi* elemző, magyarázó módszerével élt. A dialógusok hiánya, a gondolat és a tett közötti távolság, Tímár „csigaéleté”-nek bemutatása, a Vágner Pistát mozgató indulatok elégtelensége és a környezet rajza ezt kétségtelenné teszi.

Az önéletrajzot diktálva sem a drámai csomópontokra, a nagy eseményekre ügyelt. Itt is inkább apró emlékeket mondott el, helyzetekről mesélt, egy-egy tettét, érzését, reakciója hátterét elemezte inkább. Motívumokat gyűjtött itt, és ezeket magyarázta. A *Halálfi* apparátusát szedte először rendbe . . .

Ebben az évben, Meredith fő művét, *Az önzőt* fordítva,¹⁸

¹⁶ *Indiszkreció az irodalomban és A hazugságok paradicsoma*. Kötetben: BABITS MIHÁLY: *Ezüstkor*. Athenaeum, é. n.

¹⁷ Érdekesen bizonyítják ezt az ekkor diktált önéletrajz és a kisregény megfelelő részei.

¹⁸ MEREDITH: *Az önző*. Ford.: BABITS MIHÁLY és TÓTH ÁRPÁD. Genius, 1921.

különösen élhetett benne a cselekmény helyére lépő gondolatok és érzések igézete. Ez a könyv 1908 óta foglalkoztatta. Egy tanulmányban¹⁹ akkor „tökéletes társadalmi regény”-nek nevezte, csodálta „csupa finom pszichológiá”-ját, nagyra értékelte a könyv cselekményét, amely „tisztán a személyek társadalmi viszonyainak története.”²⁰ Már ekkor látszott: Babits, bár a világirodalom legjobb regényének a *Háború és békét* tartotta, mégsem ezt a fajta hegeli totalitás-igényt tekintti eszménynek, hanem (a hely-, az idő- és a jellemrajz szűkítésével együtt) inkább a tettek lelki elemzését várja az írótól.

A versek, az önéletrajz, a *Tímár Virgil fia* és *Az önző* fordítása jelzi: az élmény-költészet²¹ világába lépő költő érdeklődése 1919-ben és 1920-ban a helyzetek, cselekedetek elemzése felé fordult.

Az Országos Széchenyi Könyvtár Babits Hagyatékában található első vázlat szerint²² a *Halálfi*iban az író először szin-

¹⁹ BABITS MIHÁLY: *George Meredith*. Kötetben: *Gondolat és írás*. Athenaeum, 1922.

²⁰ BABITS MEREDITHRŐL alkotott véleménye lényegében változatlan maradt még akkor is, amikor már az angolok maguk is tartózkodóbban értékelték *Az önző* szerzőjének világirodalmi jelentőségét. Vö. BABITS MIHÁLY: *Az európai irodalom története*. Európa — Szépirodalmi, 1957. 453—454. és E. M. FORSTER: *Aspects of the novel*. Published by Edward Arnold, 1927. 96—97.

²¹ RÁBA GYÖRGY: I. m. 252.

²² „1892. nyár

1. Géza megjelenik és vágyik mindenre. Gyulába szerelmes mindkét asszony.

2. Madarné majdnem meghódítja. És akkor a mulatság. A nagy ajándék. A gyilkosság.

1892. ősz

3. A prédikáció. A szökés. Itália

4. Gyula züllése. Megfosztják a diplomától. (:Ezt a mondatot utóbb áthúzta az író :) Válás.

5. Hintássné és két lánya.

1893 tavasza

6. Madarné otthon. Hallja, hogy Gyulát megfosztották a diplomájától.

tén lélektani regényt, egy házasságtörés históriáját akarta megírni csupán. Ebben a változatban a cselekmény két évre (az 1892-től 1894-ig terjedő időre) korlátozódik, a történet középontjában Rácz Nelli áll (őt itt Madarnénak hívják még). A vázlatban nincs szó Cenci néni életéről, Döméről, Imruskáról, a csörgetői kirándulásról sem. Egy ebből az időből származó feljegyzés-párbeszéd- és jelenetfoszlányokkal – még emleget azonban egy Auróra nénit és egy bizonyos Valit, aki „gyermekeinek vágta szempilláit, hogy hosszú szempillájuk legyen”.²³

E változat megírásához Babits, feltehetőleg, nem kezdett hozzá; 1920 őszén a regény tervét minden bizonnyal félretette: ezekben a hónapokban a *Nyugtalanság völgyét* rendezte, az *Erato* kiadása körüli bonyodalmak kötötték le, és ekkor ismerkedett meg Tanner Ilonával, akit hamarosan feleségül is vett.

A *Halálfi*ai írásához 1921 márciusában, olaszországi útján kezdett, az ő szavaival: „a világ egyik legszebb látványa előtt: nem törődve még e látvánnyal sem, teljesen befelé fordult szemmel, belső látványokra veszve...”²⁴

Most azonban már nemcsak egyetlen házasságtörés történetét akarta megírni. Egy második vázlat²⁵ mutatja, hogy

---

1894 tavasza.

Felmegy Pestre. Visszajön.

” OSzK Babits Archívuma. Fond III. 1603.

²³ L. 12. jegyz.

²⁴ BABITS MIHÁLY a *Halálfi*airól. Fogalmazvány. OSzK Babits Archívum, Fond III. 1604.

²⁵ „Évek.

I. Előélet. Pletyka. Imruska.

Napok.

II. Hintásséknál. Lekvárfőzés.

Folytatás.

III. Casinói dáridó. Gyula szerelemvallása.

Gyanú. Csörgetői muri. Vonat-história.

Ismét hónapok telnek el.

IV. Miska a perronon s hazajön. Nelli elmegy Gyulával.

Velence. Az ítélet. Erzsi és Gita.

(utólagos beszúrásokkal ugyan) először a történet idejét tárgította, s a cselekményt szélesebb mederbe terelte. Itt már nemzedékek históriáját fogta egybe a terv úgy, hogy a szándékból látszott: korokat és eszményeket a történet egyaránt befogadhat már. Ezen a változaton Babits, Olaszország után, itthon, Szekszárdon is dolgozott, 1921 nyarán, a préházban, „közelebb ama belső látványok színhelyéhez”.²⁶ A regény most gyorsan készült. Mindenesetre Mikes Lajos egy augusztusi levele már a kiadásról szól,²⁷ szeptember közepétől a Pesti Napló pedig több közleményben jelzi: rövidesen megkezdik Babits új nagy regénye, a *Halálfi*ai közreadását. A híradások és egy szeptember 25-i interjú egy végzetes szerelmi tragédiát ígért, mely kínzó társadalmi kérdések egész sorába torkollik, s „a pusztuló, züllő magyar középosztály néma és vértelen, de annál fájdalmasabb rajzá”-t adja majd.²⁸

A Pesti Naplóban 1921 októberétől 1922 januárjáig közölt *Halálfi*ai — külön is figyelmet érdemel. Ez, a teljes mű majd 300 oldalnyi darabja, ugyanis alapvetően különbözik az 1927-ben, kötetben megjelent regény megfelelő részétől.

S évek suhannak el.

V. Imruska. Elviszik. Cenci néni élete. Nelli a sötét szobában. Imrust visszaviszik. Szőlő (: olvashatatlan szó:). Gyula levelei. Nelli Pestre megy. Az idegen szobában.

Eszkendők utolja.

VI. Nelli visszajön.”

(: A római számok előtt olvasható fejezet-címeket Babits utólag szúrta be. :)

OSzK Babits Archívum. Fond. III. 1603.

²⁶ L. 24. jegyz.

²⁷ „... semmi akadálya sincsen, hogy a *Halálfi*ait október elején, *lehetőleg a legelején* kezdje közölni a Pesti Napló...” MIKES LAJOS levele BABITS MIHÁLYNÉHOZ 1921. aug. 24. OSzK Babits Archívum, Fond. III. 892.

²⁸ A Pesti Napló 1921. szeptember közepétől hét ízben adott hírt a regényről, majd egy interjút közölt: KÁRPÁTI AURÉL: *Babits Mihály*. 1921. szept. 25. 3–4.

Ez a különbözés a történet egészére, néhány jelenet szerkesztésére, a regényhősök egyéniségére, a könyv stílusára egyformán vonatkozik. Ebben a variációban a jelenetek egész sora hiányzik; nem szerepel itt (többek között) a mulatságot megelőző párbeszéd a pincérrel, a vele való későbbi találkozás, a velencei napok leírása és Hintáss sóti látogatása sem. Rác Nelli szökése után itt a történet először Imruska körül bonyolódik, aztán Cenci néni és Gárdos mindennapi életét mutatja, végül az egykori Sátordyné pesti utazását írja le.

Ebben a változatban nagyobb szerep jut a gádorosi életnek; Hintáss Gyula pedig teljesen a háttérben marad: ő itt csak egy levélben bukkan föl; pesti bukása és a vele élő asszony, meg diplomájának elkobzásáról szóló hír jelzi csak züllését; az alak kicsinységét az 1922-es regény nem mutatja igazán.

Ebben a változatban a csábítás, a szöktetés és a későbbi sors még nem kapta meg a végső tragikus pátoszt. Szükre vonta itt az író a történet keretét: a regény eseményvilága, a szereplők által bejárt tér és a világkép egyformán mutatja ezt.

Az 1927-es regény teljesebb képet ad, s a magyar társadalom néhány ellentmondását is felvillantja már. Schapringer és családja valamit sejtet egy magyar Buddenbrook-ház históriájából, a pincér alakja valamit mutat a szociális feszültségből. Döme hazafisága, megfosztva néhány tartalmas mozzanattól, itt jobban jelzi: a 48-asság — ebben a formában — anakronizmus már.

Az 1927-es regény az első változattól az ismétlések és előreutalások rendszerében különbözik főként.²⁹

Az előreutalás, mint Lämmert mondja, vonatkozhatik a cselekményre, utalhat a belső folyamatra, a „mi”-ről a „hogyan”-ra fordíthatja az olvasó figyelmét.

Ezzel, ebben a regényben, a szokásos formában is találkozunk. Amikor például Kováts Laci belép a történetbe, egy

²⁹ EBERHARD LÄMMERT: *Az előreutalások. Strukturális I–II.* Szerk. HANKISS ELEMÉR. Európa II. 183–205.

biztos szerzői előreutalásból megtudjuk sorsát: őt „egy pillanatra kézen fogja a történet, hogy majd leejtse megint — egészen hamar — a névtelen sötétbe.”³⁰

A két változat nem az ilyen előrejelzésekben különbözik. A teljes műben a velencei nászút és az általánosító szerzői kommentárok beiktatásával, a szöveg megváltoztatásával a cselekményt mozgóató kényszer tett, a házasságtörés kap más megvilágítást.

A házasságtörést már az 1922-es variációban is hosszadalmasan készíti elő az író. Ebben a változatban a kort mozgóató érzelem — a szerelem — Rác Nelli homályos, kusza, csudaváró érzéseiben és Hintáss Gyula frázisaiban jelenik meg. Rác Nelli először elképzeli ezt, majd várja; Hintássék házasságában megismeri; aztán az ügyvéd tirádáit és férje szavait hallgatja erről; itt érte először őt az, ami a könyvek „lapjairól villant eddig felé”.³¹ Ezelőtt pár oldallal kezdődik Itália és Velence emlegetése: egy album, néhány üres szólam, a holdas éj és egy tamariszk bokor elég ahhoz, hogy az ügyvédből idegenvezetőt, álmodozót, az asszony szemében: különös lényt, talán: hőst csináljon. Ezután Hintáss egy frázisában összekapcsolódik Itália és a szerelem, és elhangzik a mondat: „... megszöktetem! Hagyjuk itt Miskát...”³²

1922-ben ezen a ponton, a mindig egymás mellett létező alakok közül Dömét mutatja Babits. Az öreg, aki még mindig úgy áll az ajtóban „daliás háttal, mint hajdan ifjú katona korában a Perczel Mór táborában”, megveti a Hintáss-féle felelőtleniséget és haragszik a kiegyezés hívére, Sátordyra is. Döme a régi időkre, a nagy eszményekre, a komolyságra, feleségére, az asszony hűségére gondolt, „és egy másik aggastyánra . . . , aki valahol a messze Torinóban talán épp olyan elhagyatottnan ül szobájában, mint ő.”³³

³⁰ BABITS MIHÁLY: I. m. 37.

³¹ I. m. 47.

³² I. m. 50.

³³ Pesti Napló, 1921. okt. 20. 3.

Az 1927-es változatban Perczel és Kossuth emlegetése elmarad, Döme dohogó vén ember itt, aki már *túl* van a *szerelmen*, s talán ezért nem érti a fiatalabbakat. Egy-egy szó megváltoztatásával, elhagyásával majdnem neveltségessé válik, úgy tűnik: a pincéből felhozott bor érdeklő igazán, emlékei között és életében rendszertelenül és tartalmatlanul keverednek már a dolgok: a múlt eszméi, a balerinák után szaladgáló fia emléke és a *függetlenségi lepedő* olvasása.

Ezt az egész részt pedig egy magyarázó szerzői kommentár vezeti be itt a korról, mely „a Szerelem kora (:volt:) magyarországon, a frázissá vált és Jókaitól tanult szerelemé.” Ebben a féloldalnyi passzusban Rácz Nelli eddigi gondolatai is igazi háttérrel kapnak: miközben „minden rendben”, a Hazában csak a mámor marad, s az önállótlanabb lelkeknek — a *mámorból* is csak a *paródia* jut — ahogy az író mondja.³⁴

Sátordyné eddigi életében egész későbbi sorsa benne van már. A szerkezet zsúfolttá változtatásával, az alakok állandó párhuzamos szerepeltetésével, a túlzottan részletező előkészítéssel az író lejátszatja előre az egész történetet. Ebből a tematikus előrejelzésből pedig az olvasó érti: az eseményekkel sodródó, azokat igazán sohasem irányító, csupa homályos dolgot váró hősök élete még ennél az üresen csengő frázisvilágnál is szegényesebb lesz; a valódi élet paródiája csak.

A beszúrt magyarázat egy sorsot — az általános szférájába emel már. Az egyedi lét ezzel túlnőtt az egyszerűn, eltávolodott a partikuláristól.

Az 1927-es változatban Babits az egyszeri szerzői magyarázó általánosítással nem érte be. Miközben Hintássné valósággal rátukmálja férjét Rácz Nellire, az író még két új részlettel előlegezte a későbbi történetet. Az elsőben Hintáss a főszereplő. Egy újságcikk olvasása után — a pénzről beszélve — ábrándozva és agresszíven emlegeti Itáliát, a pénz láncokat oldó, rejtett szerelmeket fölszabadító hatalmát, a „vonatjeggyel megszerezhető kalandot”, a „szökést a szürkéből”.³⁵

³⁴ BABITS MIHÁLY: I. m. 51–52.

³⁵ I. m. 73–74.

A második jelenetben Sátordyné érzéseit magyarázza az író. Az asszony, aki „szürkeségre, eseménytelen életre nevelkedve élt”, s akinek „az események csak zavart jelenthetnek”, azt hitte, hogy most kezdődik számára az „Élet”. Sátordyné ugyanis „a regények emlékei után igazodott”, számára az életet „néhány francia házasságtörési s angol bűnügyi história képviselte. A magas irodalmi ideál a házasságtörés volt nálunk akkoriban.”³⁶

Az események azonban itt még mindig elmaradnak. Rácz Nelli meditációja jön a jövőről, a szerelemről, érzéseiről; 1922-ben ez a rész akaratlan sodródását szedi szavakba, mintha beletörődne itt az elkövetkezendőkbe, egy kicsit próbálja láncba szedni gondolatait. 1927-ben az író már elveszi tőle ezt a lehetőséget. „Mindez csak köd volt és még nem is gondolat” mondja akkor minősítésként az asszonyról.³⁷

Az így előkészített, a történetben és az érzésben előre vakvágányra, szerencsétlenségbe futott kalandnak, az „Élet”-nek a velencei rettenetes nászút valósága már csak könyörtelen betetőzés. Rácz Nelli, aki csupán *azt tette, amit a könyvek hősnői tesznek*, valósággal kálváriát járt. Velencében (az oly sokszor elképzelt Itáliában) azonnal minden a rémregényekre emlékeztette, a vásárlás szégyenkezéssel töltötte el, a Szent Márk téren összerendezte a magyar szó hallatára, az étteremben különös takarékosággal választott, melyben volt valami rémület. Szeme nem tudott az új környezethez szokni: a Lidó neki „megnőtt és megszemérmetlenült Csörge-tó” volt, „minden rossz varázs”-nak tűnt.³⁸

A regényben, a sóti estében, *gitár, terített asztal és pezsgős üvegek, igazi talján ének* és a *rézkapcsos, plüsstáblás* album képei jelentették Velencét. Ezekből itt csak megalázó helyzetek, szégyen, a tenger kellemetlen sós íze, olaj- és zöldségzag maradt csupán.

³⁶ I. m. 98.

³⁷ I. m. 104.

³⁸ I. m. 181.

Ezekkel az utólag beiktatott részletekkel, az egyszerű események ilyen megduplázásával sőt: megháromszorozásával, az egyszerű történet átalakításával és lassításával formálta ki Babits a „Halálfiái” stílusát.³⁹ Ezekkel a változtatásokkal alakította át a *Tímár Virgil fiával* a szerkezetben és a stílusban egyaránt rokonságot mutató első változatot a mai történeté.

3.

Az átdolgozásra és a továbbírásra 1925-től került sor. Ebben az évben, Feldafingban, Szilasi Vilmoséknál talán a velencei nászút leírása készült el,⁴⁰ Imruska történetét pedig, valószínűleg, kora télen kezdte írni.⁴¹ Azt remélte, hogy hús-vétig befejezi a munkát, az utolsó részekkel azonban még hosszú hónapokig „vesződött”.⁴²

A regény, amely utolsó oldalain egy új regényt, a folytatást ígerte, 1927 közepén készült el.

³⁹ SZABÓ LŐRINC: *Séta idegenben. „Lihegő erdők” ; „Halálfiái”*. Pandora, 1927. máj. 21. 238.

⁴⁰ SZILASI VILMOS levelei 1925 végéről. OSzK Babits Archívum, Fond. III. 1236.

⁴¹ Az ezredéves kiállítás. leírása egy 1925. dec. 11-én és egy 1925. dec. 22-én írott levél hátán olvasható. OSzK Babits Archívum, Fond 1603.

⁴² GYERGYAI ALBERT: *A Nyugat árnyékában. Tanulmányok, arcképek, emlékezések, kritikák*. Szépirodalmi, 1968. 120.